

[illegible][illegible]

Ես քեզի կը հարցնեմ Գեր. Հասուն, երբոր Հոռոմայ եկեղեցին կամ Արեւմտեան Պատրիարքութիւնը ելրեք, չորս իրարու հակառակ Պապ ունեցաւ նոյն ժամանակի մէջ, ասոնց ո՞րը հերձուածող կամ ուղղափառ եղաւ: Քու խելքիդ յարմար վարդապետով խելքիդ նայելով՝ ասոնց հերձուածին պատճառաւ, կամ այսպիսի հերձուածող Պապեր ընդունելով Հոռոմայ եկեղեցին ալ հերձուածի եւ հերետիկոսութեան մէջ դառնեցաւ: Իրարու հակառակ երեք, չորս Պապ եղած ասան, իրենց հետեւողներն ալ մի՞թէ հերձուածողի անուն ունեցան, ըսէ՞ մեզի Գեր. Հասուն, որ դուն, բեզ չընդունողները նոր հերձուածողի անուամբ կը կոչես: ինչպէս այստի է, կոնդակը ստութեամբ, խաբէութեամբ եւ զրպարտութեամբ գրուած է, վասն զի քեզ չընդունողները ամենեւին հերձուած կամ հետեւիկոսութիւն քարոզած կամ ընդունած չեն: Հերձուածող այն կը կոչուի որ ընդհանուր եկեղեցոյ միութենէն եւ դասանութենէն կը հեռանայ կամ կը բաժնուի. իսկ արդարեւ իր վզը ընդհանուր եկեղեցոյ միութիւնը եւ դասանութիւնը ընդունեն եւ յարգելէն դատ, Հոռոմայ եւ

կեղեցիկն ալ ամենեւին չէ բաժնուած եւ Արեւմտեան եկեղեցւոյն ընդունած ճշմարտութիւնները կընդունի եւ կը յարգէ :

Բայց դուն Գեր. Հասուն ստու. թեամբ կը պարտաւորուի որ մեր Ազգը սուրբ եկեղեցւոյ անհնազանդ է : Բու ստու. թիւնդ խաբէութիւնդ եւ զրպարտութիւնդ փորենտեան ժողովքին խօսքերով հերքենք : Փոր. բենտեան ժողովքին վճիռներուն մէջ այս խօսքերը կը յիշուին « Ինչպէս տիե. զերական ժողովքներուն գործոց մէջ եւ Մ. կանոնաց մէջ կը գտնուի, այսինքն պահուած ըլլալով Պատրիարքաց ա. մեն արտօնութիւնները եւ իրաւունք. ներք » վճիռք ժողով. փորեն : (Գուէմատմատում ին ճէսթիս էքու. մէնթ. քորում փոնիթիորում, էթ ին սաք. բիւ գանձիպուս քոնթիւնէթում, սալ. վիս վիտէլիէթ բրիվիլէնթիս օմնի. պուս էթ, յուրիպու բաթրիարքարում) տէքրէթ. ֆիտ. քոնիլ ֆլորէն : Գեր, Հասուն փորենտեան ժողովքը այսպիսի վճիռ հանելէն յետոյ քու. յիշած վաթիւրեանեան ժողովքը այս վճիռն հակառակ վճիռ չի կրնար հանել, ինչպէս իրօք չէ հանել. եւ չէ լուծած որ մէկ տիեզերական ժողովքի վճիռը յետագայ ժողովքը փոխած ըլլայ կամ հակառակ վճիռ կարդայ : Մեզի այլ անգամ վաթիւրեանեան ժողովք մի՛ առաջարկէր, այնպիսի ժողովք մը որ կիսակատար մնալէն զատ, փորենտեան ժողովքին հակառակ ժողովք չի կրնար կոչուիլ եւ համարուի :

Մեր Ազգը տիեզերական ժողովոց, եկեղեցւոյ սուրբ կանոնաց եւ սահմանադրութեանց յարմար Ազգային Պատրիարքութեան կամ կաթողիկոսութեան իրաւունք եւ արտօնութիւնքը ամենայն զօրութեամբ եւ իրաւամբ պաշտպանած է, կը պաշտպանէ եւ միշտ պիտի պաշտպանէ. եւ այսպէս, աւանդապահ, օրինապահ եւ ճշմարիտ կաթողիկէ քրիստոնեայ է : Գեր. Հասուն բուն անհնազանդ հերձուածող եւ հերետիկոս մանաւանդ բանադրեալ դուն եւ որ տի. եզերական ժողովոց վճիռները, կա. նոնները եւ սահմանադրութիւնները կուզես ջնջել անձիդ օգտին եւ չար վտանգիդ հասնելու համար, աշխատելով այս կերպով որ քու անկանոն եւ անիրաւ ընթացքը արդարացնես :

Կոնդակին մէջ Սրբազան Պապին անուամբ գրել տուած եւ թէ մեր Ազգին դաւանութիւն հաւատոյ առաջարկուած ըլլալով Ազգը այնպիսի դաւանութեան չէ ստորագրած : Առաջարկուածը հաւատոյ դաւանութիւն չէր, այլ քու անպիտան եւ ծուռ խելքիդ սլուող եւ ծնունդ (Բէ. վէրսուրուս 'ի դաւանան) ըսուածն էր, եւ ասոր նման քմացք յարմար Բորգականայէն եկած նամակներ էին որոնք հաւատոյ հետ յարաբերութիւն չունին : Նոյն իսկ Օսմանեան տէրութիւնը (Բէ. վէրսուրուս) հերքեց, չուզելով որ իր հպատակները օտարին տիրապետութեան ներքեւ ընկնելու եւ գերի ըլլան. եւ մեր Ազգը այն պիտի օտար նամակներ չընդունելով իր ճշմարիտ քրիստոնէութեան եւ ազգութեան պարտքը կատարեց, եւ քու ապօրինաւոր եւ անվաւեր պատրիարքութիւնդ չուզելով մարդապաշտութեան կամ Հասունապաշտութեան ազատեցաւ :

Ամենուն յայտնի է որ (Բէ. վէրսուրուս) ըսուածը Տիեզերական ժողովոց եւ նոյն իսկ Հռոմայ քահանայապետաց վճիռներուն եւ կանոններուն հակառակ ըլլալով՝ նոյն « Բէ.

վէրսուրուս » Պիոս իններորդը ներկայ Պապը իր կոնդակ չի կրնար հրատարակել առանց իր երդման դէմ ընելու, եւ հակասութեան մէջ գրուելու. Գեր. Հասուն եթէ դուն Պապին ըրած երդմունքը մոռցեր եւս, մեր ազգը եւ նոյն Պապը չէ մոռցեր : Պիոս իններորդը Պապը առաջիկա Սատուոյ եւ սրբոյ եկեղեցւոյ երդումը ըրեր է այս խօսքերով « Ես երդնում եւ խոստանամ պատուելու եւ յարգելու նմանապէս տիեզերական սուրբ ժողովքները քորովին մինչեւ վերջին զիրք, քարոզելու եւ հետեւելու այն ամենուն որ քարոզեցին եւ սահմանեցին, եւ այն որ դատապարտեցին դատապարտել քերանով եւ սրտիւ, եւ պահել սուրբ կանոնները եւ սահմանադրութիւնները » ժամանակագ. ֆահանագ. երես 28, եւ 321 : Սըրբազան Պապին երդման այս խօսքերը պարզ եւ յայտնի են, եւ ինքն իր երդմունքին հակառակ գործած եւ երդմունքանց կը համարուի եթէ « Բէ. վէրսուրուս » իր հրամանաւ եւ գիտութեամբ գրուած ըլլայ : Մանաւանդ որ Պիոս իններորդը Պապը « Բէ. վէրսուրուսին » թուականաւ 12 յուլիս 1867 նոյն օրը քարտինալաց առջեւ ըրած խօսակցութեան մէջ Արեւելոց, եւ ի մասնաւորի մեր ազգին նկատմամբ իր երդմանը յարմար իրաւունք եւ արտօնութեանց պահպանութեանը համար այսպէս կը պատուիրէ « Ես կանոնները (Արեւելեան իրաւունք կանոններ) մէկ մը չի կրնար մազնալի փոխել կամ նորոգել կամ պակսեցնել... եւ մենք նոյն կանոնները կը հաստատենք նաեւ մեր առաջնական իշխանութեամբ, եւ կը հրամայենք որ ամէն Բրեւելեան եկեղեցիներէն պահուին » :

Խմացար գեր. Հասուն ինչպէս Պիոս իններորդը Պապը իր Հռոմայ քահանայապետ իր երդման եւ պաշտօնին յարմար կը խօսի, եւ 1848 յունվար 6 ին Արեւելոց դրած կոնդակին մէջ Արեւելցիները ճշմարիտ կաթողիկէ քրիստոնեայ ճանաչելու համար այլ բան չի պահանջեր, բայց եթէ միւս թիւն ի հաւատոյս, ըսելով (Արեւելցիք) « ձեր վրայ այլ ծանրութիւն չենք դնել, միայն այս հարկուորները որ միւս թիւն դառնալով մեզի յարմարիք դաւանութեամբ ճշմարիտ հաւատոյ, որ կաթողիկէ եկեղեցին կուսուցանէ, եւ նոյն եկեղեցւոյ եւ Պետրոսի այս ծայրագոյն աթոռոյն հետ միութիւն պահէք » Առաջը նամակ առ Արեւել. 6 յունվար 1848, փանի որ Պիոս իններորդը Պապը միութիւն ի հաւատոյս առաջարկելով Արեւելցիները կաթողիկէ կուզէ ճանաչել, դուն Գեր. Հասուն ինչպէս կը համարձակիս գրել տալով թէ մեր ազգը քեզ չընդունելով նոր հերձուածող եղեր է. եւ Մոնս. Բիլիմի ձեռքով եկեղեցիէն բաժանեալ, եւ բանադրեալ հրատարակել կուտաս : Կամ Պիոս իններորդը Պապը հակասութեան մէջ ձգելով ստախոս խաբէաց եւ զրպարտող կրնես, կամ բուն ստախոս խաբէաց եւ զրպարտող դուն կըլլաս ինչպէս որ ստուգապէս ալ եւս : Մեր ազգին ճշմարիտ հաւատոյ դաւանութիւնը եւ կաթողիկէ յայտարարութիւնը ամենուն յայտնի է, եւ մէկ մը չի կրցաւ մինչեւ հիմա անոնց մէջ մէկ հերձուածի կերտ մը նշմարել :

Գեր. Հասուն Մոնս. Բիլիմի ըսածը քեզ ինչ իրաւունք ունի որ իր ձեռքով մեզի դէմ արգելք եւ բանադրանք կարգաւ կուտաս : Հռոմայ արքունեաց մէկ քանի պաշտօնակալներու կամ քու թեւա-

դրութեամբ եւ գրգռութեամբ Մոնս. Բիլիմի անուամբ կարգադրուած անիրաւ արգելք եւ բանադրանքը զինքն պատժեց իր բնակարանը եւ եկեղեցին կրակներու մէջ տոչորելով, եւ Հռոմայ արքունեաց այն պաշտօնակալները, որ քու մատնութեամբ մեր ազգային արդարացի իրաւունքը յափշտակելու յանդգնեցան, իրենց կարծեցեալ իրաւունքներէն եւ ժամանակաւոր իշխանութենէն զրկուեցան. եւ դուն Գեր. Հասուն այն աստիճան ատելութեան եւ խայտառակութեան առակ նշաւակի եղար որ աշխարհքիս առջեւ քու անունդ անարգութեամբ կը յիշուի եւ միշտ պիտի յիշուի :

Ո՛չ թէ Հռոմայ եկեղեցին եւ սըրբազան Պապը, այլ Հռոմայ արքունեաց մէկ քանի պաշտօնակալներ կաշխատին քեզ մեր ազգին պատրիարք ճանաչել տալու, եւ չամայելով քեզ կիլիկիոյ օրինաւոր պատրիարք կանուանեն : Իրենք գիտեն Գեր. Հասուն որ դուն գողնին եպիսկոպոս եղար, սրբակրօն Մարուշ նախագահին մահ պատճառելով նախագահութիւնը գրաւեցիր, մեր ազգին հոգեւոր եւ ժամանակաւոր իշխանութիւնը իրաւունքը ջնջելու աշխատեցար. յարատեւ եկեղեցականաց եւ հաւատացեալք դէմ գրգարաւիչ եւ բռնաւոր երեւցար. եկեղեցեաց եւ աղքատաց ինքը կամեցար անձնակաշիք սեփականել, ստութեամբ եւ խաբէութեամբ շատ անձինքներ կաշառեցիր որ պատրիարքական իշխանութեան հասնիս. ամեն կերպ չար օրինակներով եւ մեծամեծ գայթակղութեամբ հաւատացեալները զայրացրցիր, ստութեամբ խաբէութեամբ եւ զրպարտութեամբ ամենուն ատելի եղար, եւ ի լրումն ամենայն անօրէնութեան մատնիչ Յուդայի հետեւեցար, մատնելով մեր ազգը եւ ազգութիւնը ոչնչացնելու ուզելով, եւ հիմա ալ եղբայրատեաց կայէնի պէս, անմեղ Արեւի նման անպարտ Յակոբ Պաթիար արժանաւոր Սրբազան կաթողիկոսը մինչեւ ի մահ հալածել կուզես. եւ ձեռքդ գալ քեզ չընդունողները անյագ վրէժխնդրութեամբ ոչնչացնելու կաշխատիս : Այս ամենը, եւ ասոնցմէ աւելի անարժանութիւններդ, անիրաւութիւններդ եւ ապօրինաւորութիւնդ գիտեն Հռոմայ Արքունեաց յիշեալ պաշտօնակալները, բայց քու ձեռքովդ կրօնքի պատրուակաւ կը ցանկան որ ինչպէս արեւմուտք, այսպէս ալ արեւելքի վրայ իրենց տիրապետութեան ոգին գործածեն :

Բայց մեր ազգը մերժած է, եւ յաւիտեան պիտի մերժէ քեզ եւ Գեր. Հասուն, եւ քեզի նմանները, յիշելով սրբոյն Կիպրիանոսի խօսքը « Աստուածային եւ տիրապետչի ազգ մը մեղապարտ եւ գայդակեցողիչ եպիսկոպոսէն պէտք է որ դատուի, հեռանալով այնպիսի երդմանազանց եւ ուխտադրութեան եկեղեցականի հազորդութեան » : Թուիցի 67. Ս. Կիպր :

Գեր. Հասուն մեր ազգը ամենեւին քեզ չի պիտի ընդունի. դուն պարագ տեղ մի՛ աշխատիր Յակոբ Պաթիար Սուրբ Ժերոնիմի օրինակով եւ քեզին ինչպէս ինքն իրաւունքով կամ պատրիարքութեան դէմ անիրաւութիւն եւ զրպարտութիւն ընելու, ինքեակութիւն կուզելու, եւ Սրբազան Պապին անուամբ պարտաւոր ական իշխանութիւնը քեզ կաղեցիր կաշկանդեցիր բուռականէ. քու ըրածդ քեզի ըլլայ սեպի հօր. կաւոր չէ, պատրիարք եմ կըսես եւ

դուն քեզմէ ժամկոչի չափ իշխանութիւն չես կրնար գործածել. առանց Հռոմայ արքունեաց մէկ քանի պաշտօնակալաց հրամանին չես չարժիր, չես խօսիր, չես գործեր, ազատութիւնդ, կամքդ, սիրտդ, անձդ իրենց յանձնած եւս, եւ նայինք վերջին շունչդ տալու ատեն իրենք քեզի ինչ օգուտ պիտի ընեն. չըլլայ որ հոգեւոր անոնց յանձնես :

Մեր ազգը Պոդոս առաքեալին ըսածին պէս « Ազատութեամբ փրկստու » իր հոգեւոր եւ ժամանակաւոր իրաւունք տէր է, եւ տիեզերական ժողովոց կանոններուն եւ սահմանադրութիւններուն համեմատ, եւ նոյն իսկ Պիոս իններորդը Սրբազան Պապին խօսքերուն յարմար մեր ազգը իր վաղեմի իրաւունքը գործածեց, ընտրելով ազգին հաւանութեամբ եւ հաճութեամբ, եւ հռչակելով Յակոբ Պաթիար Սուրբ Ժերոնիմի Կիլիկիոյ անուան անաքինաղարդ եւ արքիւսնաւոր արքեպիսկոպոսը ի պատրիարք եւ գերեջանիկ կաթողիկոս կաթողիկէ Հայոց. եւ միշտ բարեմաղդութիւն կը խնդրէ եւ կը ցանկայ որ Աստուած իր հայրապետական եւ ճշմարիտ հոյութեան վարչութիւնը եւ խնամքը ազգին վրայէն անպակաս ընէ : Ինչպէս խորայնի ժողովուրդը անօրէն փարաւօնին ձեռքէն ազատելով Աստուծոյ օգնաբանութիւնը երգեց, նոյն պէս մեր ազգը Գեր. Հասուն Հռոմայ արքունեաց մէկ քանի քեզի կամակից պաշտօնակալներէն եւ քու ձեռքդ ազատելով յարատեւ կերպէ Մովսէս մարգարէին սքանչելի երգը « Օրհնեսցուք զՏէր զի փառօք է փառաւոր եալ » եւ այլն :

Գեր. Հասուն կոնդակին վերջին խօսքերուն ալ կարճաւոր պատասխանելով՝ այս կոնդակն ալ հիներուն կարգը դնենք՝ յուսալով որ վերջին ըլլայ. դուն ստութիւն խաբէութիւն եւ զրպարտութիւն գրեթէ ետ կը նստ, մեր ալ աչքը անարժան եւս ներս գրուածներդ կարգալէն, եւ ականջնիս գայթակեցողիչ եւ անպիտան խօսքերդ լսելէն ազատի, Կոնդակին վերջին խօսքերով կը հրաւիրես եւ կուզես որ մեր ազգը դառնայ քեզ ընդունի : Գեր. Հասուն միտքդ բեր ոչխարին եւ գայլին առաւել. ոչխարը աղբիւրին վարի կողմէն ջուր կը խմէր, գայլը վերեւ կողմէն, բայց գայլը ջուրս պղտորեցիր ըսելով՝ անմեղ ոչխարին վրայ կը յարձակի, եւ կը վարատէ : Գեր. Հասուն քանի որ դուն փրկստոսի հօտին ցըրւիլն եւ հոգւոյ կեղեքիլ եւ անմեղ ոչխարի նման ազգի մը իրաւունք ամէն կերպ պատճառանքով յափշտակողդ զար միշտ զայն փարատելու եւ գիշատելու աշխատելով, սակայն գիտնաս որ քու խմած աղբիւրէդ շարունակ բոլոր խռովութեան դառն ջուրը մեզի հարկաւոր չէ, մեր աղբիւրին յստակ ջուրը մեզի բաւական է : Քսաւ նըհինդ տարիէն աւելի է որ մեր ազգը հալածելով ցիրուցան ըրիր. ազգին ամէն կերպ պատառութիւնը եւ բարիքը վայելելէն յետոյ, Հռոմայ բարիքը քեզի նման մէկ քանի պաշտօնակալներուն ձեռքը ազգին նոր հերձուածող անուն մ'ալ հնարեցիր անիրաւաբար : Եթէ ազգը քեզ չընդունելով հերձուածող եղեր է, դուն ազգէն հեռացիր, որ ազգը ամէն չարիքէ ազատի : Այս է մեկ հատիկ դարմանը, բայց գիտնաս որ ազգը միշտ ճշմարիտ կաթողիկէ քրիստոնեայ մնալով՝ իր ամէն իրաւունք աւանդապահ եւ միշտ պաշտպան պիտի ըլլայ : Ազգը քեզ չուզէր, եւ ուր

կուզէս դնա, որ ազգատեսաց եւ մատնիչ երեսնէդ աղաւթինք: Ինչպէս քրիստոս տէրն մեր մատնիչ Յովնային ըսաւ, նոյն խօսքը մեր աղին ալ կրնէ «Արդ զոր ինչ առնելոց ես, արա վաղվադակի» Յովն. Ժ. 27: Գեր. Հասուն Պիոս իննեորդ քահանայապետը քեզի համար ըսած ըլլալով որ դուն մատնիչ Յովնայի երես, եւ զՔրիստոս խաղը հանող Հրէից կերպարանք ունիս, թերեւս քեզ Հռովմայ մէջ չուզէ. բայց Հռովմայ արքունեաց քեզի նման պաշտօնակալները արդեօք զքեզ պիտի ընդունին:

Դուն իրենց շատ բաներ խոստացար, բայց զորքով չի կրցար կատարել. ստովիւնդ խաբէութիւնդ եւ ամէն անիրաւութիւնդ յայտնուելով բոլորովին խայտառակուեցար եւ աւարգուեցար. դուն մեր աղը մատնեցիր, ինչպէս մատնիչ Յովնան ըզգրիստոս քահանայապետներուն մատնեց. բայց դեր. Հասուն մատնիչ թիւնդ ինչ եւ որպիսի վախճան պիտի ունենայ, գիտե՞ս: Յիշէ՛ մատնիչ Յովնային վախճանը «Յայնժամ տես եալ Յովնայի որ մատնեաց զնա, թէ պարտաւորեցաւ, զըջացաւ... եւ ասէ՛ մեզայ, զի մատնեցի զտրիւն արդար. եւ քահանայապետքն ասեն, մեզ չէ փոխ, դու գիտես... եւ Յովնայ զնաց, եւ չողաւ խեղդեցաւ» Մատթ. Ի. 3:

Յ. Վ. Ո.

Աթիւսէքի մէքթուպու Փաղիւթիւ Ղըվըրեան Օհան վարդապետ հէրնէ գատար էլեւթմ Հասուն թարափընտա պուլունույոր իսկտէ, Մաղաքան տէր Պօղոսուն թահրիրաթընա գարըն եաղըպ թարափընդա կէօնտէրմիշ օլտուղունտան այնէն զաղեթմաղա տէրն խեղդեց:

Աթիւսէքի մարտ 28 1871.

... Միւնէլիֆ.

Մէճմուալը հաւատիսին մարտ 20 -- 24 -- վէ 27 թարիսին ինչ նէշ օլունան նիւսիսէսինտէ կէօրիւն նամէլէր միւնէլիֆի Յ. Պօղոս Վ. Մաղաքան օլմայր տէյու չիւպէհտէ իքէն, ասըլ քէնտի էլ եաղըսըլա իմզապընա չիւպէհտէ էթմէտիմ, զորա իսանէն բէք չօգֆէրիգէսինտէն խարիճ ճէպպար ի չիթմիշ իտիմ, ունմաղըմ. Լաքին իմզալ պու ասըլ քէնտի էսրար օլ ի չիթմիքէրիմ թաստիք էթմիլինտէն մատա, քաթ վէ քաթ սըթըմ սըլբըլտը պէօյէ պիրատէր սայրլանլարտան, պունա եայան տօյան սըղմաղ... վէ քէնտիմէ վաճիպէյի զիմէթ ատտ իտէրիմ էվիլէա պէնիմ միաբանութիւնումա աօքանըր ապէս քէլալէրինէ, իքիւնիս օ պեր միաբանութիւն վարդապետէրէ օյան էնվալյի ու նապէճա հաղարէթլէրէ ճէվապէն իթմար իտէրիմ զաթընըզա պու պապտէ տէրէճէսիգ թէէսիւֆիմի, վէ պու կիպի պէտ մուամէլէրտէ պէնիմ (չիրիք օլմայր) մուղայրըլ իմզամըլա խօշնութաղուղու մու պէյան իտէրիմ:

Պու Յ. վարդապետ (պիր այաղը մէղաւտա փէտէրանի մուհապէթնամ մէ պէքէնիքէն) էրմէնի Գաթօլիյի միւտէ միաբանութիւն փափաղարը զալմամըլ քի զէմ էթմէսին, ֆաղաթ փափաղարը օլտա... ութման մատան բուհանի փէտէրէրէ Աղիզ բուհուն պէպէյինէ թօգանըր, պու (հոգեւոր) բուհանիլիէ սըղա՞ր մը պիրի համալ, տիկէրի փարայ սէվտալըսը, տահա օ պիրի ճահիլէրի պաշտան չըգարան... քէնտինտէն վէ հէճ

էֆքեար ըէֆիքէրինտէն աղիզի պուլամաղըն, վայ էօյէ աղիլիլիէ. քարտաղընը գաննա կիրիլ աղիլիք թասլամաղ, պէն պէօյէ աղիլիք հիւ պիր թէվարիլտէ օղունտարմ. Լաքին աղիլ քիթապըմըզա նաղարէն եէնի թէմպիհաթ ալմընը պիր պիրի միլի սէվմէյէ, վէ պու մուհապէթտէ օլմայան Ալլահը տէ սէվմէզ վէ ըզըգգտան ըսա քարանըքտա գալմըլ սայրըլ:

Իմտի քալէմիմի քէնտինէ չէվիլի թահրիրաթընա տէվամ էտէրիմ. եա Յ. Պօղոս Վ. նէ՞ ճէսարէթլէ պուն. ճա Յիսուս էֆէնտիմիլին աղիզ դանըլա սաթըն ալմըլ բուհանի կիւլուն հուն գաննա կիրտին գանըլ գաթիլ օլտուն զէմ իլէ եէր իլէ եէք. ասն օլմալարընա չալըսըն, Լաքին տիլ Ալլահ սէնին իլէ օլմալար վէ օլամաղ. է՞յ Յ. ... օնլար սէնին ինտինտէ, կէօղիւն գարարմըլ տիլէրինի զըճըրտապէլ էֆքեարընտան հիւ կէօրիւնտիւլէր իսէ միլլէթիմիլ վէ զիյա. տէ Աղիլիլիէ Բապալ թարափընտան մաղպուլ, սէչիլիլ, վէ հասիլէթլէրի ունուտըլմալը ճանլար տըրլար. վէ պիր գալարըն ֆէնալըլը ըլա քեաֆ. ֆէսիլին ալսէվիլէ իսմի օլթայա գօ. նամաղ: Պու սէնին երիւթյինն արթըրտան էսրարըն օլտապալը գալպինտէ, գիլմիւնտէ, նէ՞ տէրէճէ էֆքեար իլէ ֆանի մէքուհիլէթլէ պու մէքթուպէրի եաղըսըլըն աղիքեար օլտու. եաղըք քէմալինէ, պունա քէնտի իհթիլաթըլընա եաղըսըլտանտարմ... պու զէհիլի հանիլը երլանտան ալտըն իսէ Ահարոնուն ասաթընա ուղարպաճաղ տըր. վէ զաղէ պիլի պուլաճաղ: Ան տալի Մուսթաֆա Ասաթընա ուղարպաճաղ իլին չիմտի տէն «ապալաւա ՚ի վիրա չա...»: Հա՛ա իսթէմէլտիմ վէ իսթէմէմ երիւթյինն աղըլ ճէպպարըն էտէլիմ, Լաքին աղիլ բուհա գալըլ պէտ հարէ. քէթլէրտէ պուլունտուղունտան, ճէսարէթ էտէրիմ մէղէպիլիմ վէ բուհանի զայրէթլիլին իղթիլալընտան, աղիլ քիլիսէմիլին բուհանի կիրուհիլին էլիմտէն կէլտիլի գատար հըֆիլ իթմէյէ, եւն եւն: Պա խուսուս ալթուհու քէնտիմ... սարֆը նաղար էթմէմ «միլէ միշտ լուիցեմ»... եաղտըլարըն իսթիլ իստ քի սիւքիլթիլ իլէ իւղէրիմիլ մալ էտէլիմ. ալֆ պուլունտալընը, հէրքէլ քէնտի նա. մուսուհու վիլաւէ իթմէյէ պօթլուտուր: Մէճմուալըն 20 մարտ նիւս. իսթինտէ իլան օլտուղու օղունտարընը մը, թէօպէ իսթիլա էթմէլի տէյիլ մի իտիլիլ... մատէմ քի պիր սէն, պիր տէ բուհանի բէյիս օլան սիւքիլթիլ էթմի, տէմէք քի սէն թաղէտին օ տա ըսգի օլտու ըսա, պէն ըսգի օլմամ. պու նամուս տուր, սէնին մապալարան եօգ. էյլէնէճէյին տէյիլիլ. բէյիսին էտէճէք շէրաթլըլ վէ քէսէճէք սիճիլին քէնտինէ պըրազըպ, ֆաղաթ «կիլաք անիրաւութեան ՚ի ճէսա քանանու» պէն քէմալիմ եաղըսըն եաղարմ:

1. Միլթիլիֆա կիւղէլեան վարդապետէ 1869 գեկտեմբեր. 23 թա. ըրիս իլէ եաղտըլըն մէքթուպէլ ճէմի ճարգ միլլէթլէրի Ղարապ չաղըտըրապ հիւլէ գատար, վէ օնլարըն չօղու պիր շէյ տէյիլը եւն... տէն մատա միլլէթիլիլին իսթիլա. զաթըլ, ինթիլապը հուգուգու եւն պօշ շէյլէր տիր տէյի միլթիլիֆայը վասիլթասըլըլա Բօմանըն պաղը մէս. նէթմէ օլանլարը պէօյէճէ գանտըրմալա չաղըրըսըն. վէ պունլարըն ի չինտէ Մօսկինտ Թիմէսիլի իլին իլին կիրիլիլէճէք տէյիլ ալըրըսըն:

էյլէր սէնին հաղըն օլալարը, օնուքի աղիլ Բաբա իլինէ գուլանըր օնտան կիլլէմէլտին. դօ օ տալի պիլսէյիտի օլ ֆէրասէթլի, ալիմ ու ալիլ զաթըլ նի՞լին տըլարը պըրապտըն, տահապա գանմըլտըն, օնուն իլի Բաբանըն գուլաղընա գօյաճաղընա, վէ սէնի թէչէքէլ իտէճէյինէ:

2. Տիկէր պիր մէքթուպունտէ եաղարըն, կէօյա պիլիմ Չմմառ սէր. բիսգոպուլարըն ասիլթանէյէ թէչիլիլ. էրինտէ սիլին սէֆիլ հալլէրինիլի պիր գաթ տահա արթըրաճաղըլըլմըլ, աճալիլ, թասաճիլէ չայան իլէյ Միլունուն պիլլէմէսինէ կէլինէ փօֆփօֆլանըլ բէք տէ թէն. մին իտիլիլ, չիմտի նէտէն նալի պու գարաթէլ... նէ վէրիլիլ տէ ալլանայոր. օնլար քէնտի հաղարընտան վաղ կէչիլիլ տէյիլ թէչիլիլ օլունտարըն. ֆեաֆֆէյի գալիլ թուլթուլարը... Մօպիլեալը պիր էվտիլ թուլթուլտուղունտա շարթմա. մէ օնա կէօրէ եաղըլըլ, էյլէր մօպիլ. եա գալարըլըլըսա շարթմալէ պօթլուլուր եւն: Լաքին զիլաթէ թասաճիլէ չայանը չու քի օլ սէրբիսգոպուլար սապըլ ըլա իլիլ թէսիլիլ էթմէյէ չալըսըլարը վաղըթ (իսանըմ իլէրի կիլթիլ սէօյլէմէյէ) «համալարըն սէմէրէրի իղթիլա տըր» տէյու եաղարըն: Սօրարմ 130 սէնտէն թէճալիլ Լիլանտան թէմիլին Գաթօլիլ. էրի իլէրէյէ քիմ իսի, ֆէրասէթլէ գուլանտան, գիլ ու գալ կէթիլիլ. յէրէք, գալկալար, իլիլ ֆրգալըլ. Լաք եւն եւն օլմայարաղ... ֆուգարէճէ ֆրիստոսուն բէսիլիլի կիպի «ամենայն ինչ հասարակոց», այրը պըրաղիլէրի, աղարէթլէրի օլմայըլ, վանք քէնտիլէրին, քէնտիլէր տալի վանքէն: Միւսէրի եօգ, զըլըլալ թէօքիլիլէր իսիլ, էթիլիլը պի, մէսնէթլէրի այն ինքանտա պուլունտուլար, եւն, պունուն իլին մի համալ սէմէրէրի հաղըրանըլոր, օլ սէմէրէրի սաղընտըն բէք իղթիլ. զասը օլաճաղ... Պունա տա սէվինիլիլ քի օլ սէրբիսգոպուլար սէնին ինտինտէ սօյալ, ճիւսիլ պէլիլ. սիլ, մուրայի, եալանը, ֆօտուլ, իլթիլմաճը տէյիլ իսիլիլ, եա փա. փաղ օլարաղ. Տեղապալ սըֆաթըն. տա թէպիլ. թէ ճէսարէթ էթմէմիլիլ, վէ կաթիլիլիլա զաթմէթլին կէօլիլէր. մէմիլիլ, եւն. վէ գալու օլունտալան եէրէրտէ պուլունտալա ճէսա. թէթ էթմէմիլիլ եւն. Տօսթուլ սէր. բիսգոպուլարըն բէրա սիւհոգունտա չօգ գարարըլըլ նէ՞ իսիլ, գալիլ. սալլամալըլըլ, օ մու... եա Գասպարեան... հիլ օլմաղա պիր ճիւհալարընը լայըլը վէճ իւղէրիսպաթ թէմէյիլիլ, մանի տէյիլ իտի, աճըլըմ հալինէ եաղըք քէմալինէ:

Պաղըսըլ Բաղար էրթէսի.

Թէֆիլէրտէ գայար օլմայան վէ էն. վայի վահի տէսիլիլէրէ մէպին, պունտան աղտէմ միլլէթ ֆուգարէլանտէ սինտէն բէտտ օլունտան պիլարէլեան թարափընտան Չաթըլ հաղըթիլ Սէ. տարէթլէնալիլ թաղտիմ գըրընտան արդուհալլէր իւղէրինէ, մէրդ ումանըն բուլթիլ տալարըն տիլանը աճքեա. մի տալիլէյէ լուլթիլ վէ մէրհամէթէն հալալէ գըրընտըլըլ, վէ պու սուրէթլէ պիլ մուհաքէմէ թէպէյիլին իտէճէք հալէ նաղարէն, իսգաղը հաղը օլունտաղը սահիլէն իսթիլիլաղ օլունտուլ օլտուղունտան, իսիլապիլ մատտէնին զաղթմալըլտա տէրն ու

իլանըն վատ պիլիլ, շէրան քէսիլէն բարմաղըն աճըմաղ օլտուղունտա իլա. վէ էտէրիլ: Գէյիլիլ չու մէրքէղտէ պուլունտուղու հալտէ, մուալ. խարէն պաղը թարափտան իթթիլաղ օլունտան թէտապիլին վաղթիլ կէչմիլ, վէ հէր վէճ իլէ միւնտալէթսիլ օլտուղունտա խալիտանէ իլթմար իտէրիլ:

ՍՈՆ ՀԱՎԱՍԻՍԼԵՐ

Վէրսայլ 13 ապրիլ սապահ.

Հիլ պիր գալիլա օլմալար, ասըլար, չօգ պարուլթ սարֆ իտէյօրլար, Լաքին պիր ֆայտէսինի կէօրէմէյօրլար, սուհ իլին թէչիլ օլունտան վէքիլէրին մուլաֆֆաղ օլմալարը մէմուլ օլունտուլոր:

Փարիսին էյալէթլէր իլէ իլհաղըլըլ օլան եօլլար հիւքիլմէթ ասքըրէրի թարափընտան զալթ օլունտուլ տուր: էյալէթլէրին քեաֆֆէսինտէ ա. սայիլ պաղը տըր:

Փարիս 12 ապրիլ ախլամ.

Շէհիրտէ հէվ վէ իսիլիլ հիւքիլմէթ իտէյօր, չիւնքիլ վէրսայլ հիւքիլմէթ իսաքըրէրինտէն, շէհրի մէզպուրուն հիսարալըլ իւղէրինէ հիւքիլմէթ օլունտաղըն տաղըլա մէմուլ պուլունտուլոր: Շէհիրտէ զասալ ու զարէթ տէվամ օլունտուլոր:

Բաբանըն թէվասուլթու իլէ, Պուլ. պօն իլէ Օրլէան սիլիլէրի մապէյիլէրինտէ ուղալըլ, Պէչիլիլ Հանրի գըլալ սըֆաթընտա ֆարիս կիրէճէք վէ գօնթ տը ֆարի տալիլ անըն խալէֆիլ ատտ օլունտաղ իսիլ:

Ավամ ճիւհալիլիլ իլին աղալարը պիր տիլիլ իսթիլա իթմէք իւղէրիսիլ: Ասըլարըն թօրապաղարը եւնիլ ասքըրէր հէր թարաֆա ֆիրար իտէյօրլար:

Վէրսայլ 13 ապրիլ էօյլէն.

Ասըլարըն իսիլալ օլան զալիլիլէթլէրի պու սապահ չըգան ֆարիս զաղէթալարը թարափընտան նաղ օլունտուլ իտէտէ, պունլարըն ալ վէ էսա. սը եօգ տուր: Սալը վէ չարապալ կիւնլէրի հիլ պիր գալիլա վուգու պուլմայըլ անճաղ թիլիլէք վէ թօր գալիլալ օլունտուլ տուր:

Պու սապահա գատար հէնուղ պիր գալիլա օլմամըլ տըր:

Մ. թիլէր, ասըլար իլէ հիւքիլմէթին մապէյիլին պուլմաղ իլին վէքիլէրի եանի Մ. Տէզմաղ վէ Մ. Պօնվալէ վէ Մ. Ատամը տիւն սապահ հուգուրունա գալուլ իլիլիլ տիր:

Լօնտա 13 ապրիլ էօյլէն.

Վէրսայլալ լալիլ ասքըր թէրա. քիւմ իլիլիլ: Մարէչալ Մաղ—Մահօն տիւնքիլ իլին Վիլլէման նամալէլէլէ կիլթիլ տիր: Ասըլարըն թուլթուլալըլ մէվըլարը իւղէրինէ շէտիլէն պիր հիւքիլմէթ իլիլիլալը կէօրիլիլալ անտէ, հարէքթիլ մէքիլ. իլիլ իսթիլալ օլունտաղ իլին լաղըմ կէլէն հէր նէվիլ թէտարիլեաթալ թէչէպպիլա օլունտուլ տուր:

Վիլէնա 13 ապրիլ ախլամ.

Հալմէթլու Ասթըրիա իմքէրաթթու, թիլթուլ շէհրինէ վասըլ օլտուղտա, հիւքիլմէթ վէճիլալալմէթ օլարաղ, էհալիլ պէլտէ օլ կիւն շէպիլէր ինքա իթմիլ տիր:

Ամէրիգա բէյիլիլ կրան հաղըթլէրի, Ամիլալ թէկէթօֆուն վէֆաթը հասէպիլ իլէ, Ասթըրիա իմքէրաթթու. թուլա թէսիլիլ եօլլու պիր թէչիլարաֆ իրսալ իլիլիլ տիր:

Վիլէնա տա զուհուրա կէլէն թիլիլ իլիլիլ կէվիլմէյէ երիլ թուլթուլոր:

